

**Z ARCHIWUM
INSTYTUTU WYDAWNICZEGO
„NASZA PRZESZŁOŚĆ”**

KS. JÓZEF MARECKI, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
ORCID: 0000-0002-2170-4950
jozefmarecki@interia.pl

**MILATYN NOWY 1906-1946.
ARCHIDIECEZJA LWOWSKA – DEKANAT GLINIANY.
EDYCJA ŹRÓDŁA**

Wstęp

W 1999 roku ukazał się drukiem *Modlitewnik Milatyński*, który opracowałem na prośbę ówczesnego proboszcza parafii Kamionka Strumiołowa (ob. w granicach adm. Ukrainy) ks. Władysława Derunowa z archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego. Około 1991 roku wspomniany kapłan odwiedzając katolików tego obrządku na terenie byłego powiatu kamionieckiego w granicach II Rzeczypospolitej spotkał kilku Polaków w miejscowości Nowy Staw, którzy po II wojnie światowej uniknęli deportacji z rodzinnej miejscowości. Właśnie od nich dowiedział się, iż to w tej miejscowości Obraz Pana Jezusa Miłosiernego Konającego na Krzyżu (zwanego popularnie Milatyńskim)¹ odbierał początkowo cześć i tu proszący otrzymywali pierwsze łaski. Pierwotnie wizerunek, który około 1700 roku trafił do Polski za sprawą dominikana o. Józefa Mocarskiego, znajdował się w domu prywatnym Krzeczowskich, później u Popławskich w Nowym Stawie, którzy umieścili go w miejscowej kaplicy dworskiej, skąd w 1745 roku został przeniesiony do świątyni karmelitów bosych w Milatynie Nowym.

Wraz z ks. proboszczem W. Derunowem w zimowy dzień 1994 roku odwiedziłem Nowy Staw. Rozmawialiśmy z jedyną żyjącą wówczas tam Polką, wyczerpaną wiekiem i ciężkim życiem. Opowiadała o przedwojennych wrześnieowych pielgrzymkach do sanktuarium w Milatynie niemal z każdej parafii położonej na północ i wschód od Lwowa,

o indywidualnych pielgrzymach wędrujących o przysłowiowym „żebranym chlebie” z odległych miejscowości, o podniosłych uroczystościach religijnych w Milatynie w okresie międzywojennym oraz o tasiemcowych kolejkach do konfesjonałów ustawionych wokół świątyni. Osobiście brała udział w wielu z nich jako dziecko i panienka. Jedną z ostatnich pielgrzymek odbyła „za Niemca”, czyli musiało to być w 1943 roku. Gdy żałowała, że nie ma już milatyńskiego sanktuarium i łaskami słynącego wizerunku ks. Władysława Derunow zapewnił ją, że w przyszłości takie sanktuarium powstanie na lwowskiej ziemi. Udało się nam wejść także do dawnej dworskiej kaplicy, która kilka tygodni wcześniej została przez lokalne władze państwowe przekazana na potrzeby miejscowej wspólnoty wschodniego obrządku, mimo, że zawsze należała do wiernych Kościoła obrządku łacińskiego. Zachował się wewnątrz ołtarz z resztkami złocień na nastawie i kamienną mensą z portatyłem, lichtarze i zniszczone przez korniki ławki. Na ścianach widniały pozostałości malowideł. W kilka tygodni po naszym tam pobycie kaplicę „oczyszczono” w obawie, by ks. Derunow nie przejął kaplicy na potrzeby Kościoła obrządku łacińskiego.

W kilka dni później odbyliśmy „samochodową pielgrzymkę” do Milatyna Nowego. Wzniesiona w XVIII wieku świątynia przedstawiała godny pożałowania widok. Pozostawiona w 1946 roku przez Polaków, których zmuszono do opuszczenia rodzinnej ziemi została przejęta przez lokalną administrację. Służyła kolejno jako sala spotkań (dom ludowy), krótko jako magazyn kołchozowy i składnica sprzętu elektrycznego, elektrownia oraz jako magazyn dla lwowskich archiwów i bibliotek. W części świątyni, nad którą nie runął dach, przechowywano okresowo mapy katastralne sporządzone dla terenu Galicji przez austriackich geodetów pod koniec XVIII wieku. Okresowo składowano w kościele książki przywożone ciężarówkami ze Lwowa. W początkach lat 90. XX wieku część zabudowań pokościelnych przekazano miejscowym prawosławnym należącym obecnie do Ukrainskiej Autokefalicznej Cerkwii Prawosławnej. Znacznemu zniszczeniu uległy zabudowania mieszkalne oraz gospoda dla pielgrzymów. Współcześnie świątynia została odrestaurowana i przystosowana całkowicie do kultu prawosławnego. W prezbiterium, za carskimi wrotami, umieszczono znacznych rozmiarów wizerunek Jezusa Ukrzyżowanego w pozie zbliżonej do wyobrażenia z obrazu łaskami słynącego¹¹.

Przypadkowi rozmówcy, kiedy upewnili się, że „nie jesteśmy Polakami” i nie zamierzamy starać się o oddanie kościoła katolikom, chętnie opowiadali o jego przeszłości. Stanowczo zaprotestowali, gdy zobaczyli, że zamierzam spisywać ich wypowiedzi. Niestety, w tym, co mówili niewiele było prawdy. Opowiadali, że Polacy, którzy niegdyś skolonizowali Ukrainę uciekli podczas wojny wraz z Niemcami w obawie przed odpowiedzialnością za mordowanie Ukraińców. Wg nich obraz, który był własnością Ukrainy zakopali, a później ukradkiem przewieźli do Polski. Jeden z rozmówców przekonywał, że Ukraińcy podmienili Polakom obraz i ten „prawdziwy” jest nadal w Milatynie, a Polacy wywieźli tylko kopię. Zgodnie z ich słowami wokół kościoła miały być zakopane skarby, których dawniejsi mieszkańcy Milatyna (Polacy) nie zdołali wywieść uciekając przed Sowietami...

Wracając do Kamionki Strumiłowej rozmawialiśmy o możliwości wskrzeszenia kultu Ukrzyżowanego czczonego przez wieki w obrazie milatyńskim, który niegdyś znajdował się w Nowym Stawie, później w Milatynie, a obecnie w kościele Księży Misjonarzy na krakowskim Kleparzu. Osobiście, niewiele wówczas wiedziałem o dawnym sanktuarium kresowym i o łaskami słynącym obrazie. Z dzieciństwa pamiętałem jedynie dużych rozmiarów obraz (oleodruk) znajdujący się w domu mojej rodziny z wierszowaną modlitwą „O mój cudowny z Milatyna Boże, niech mnie Twa łaska w potrzebie wspomóż”. Pamiętałem także, że obraz ten był pamiątką po pieszej pielgrzymce do Milatyna, którą odbył ktoś z moich krewnych. W kilka lat później ks. Władysław Derunow przyjechał do Krakowa i z tryumfem ogłosił, iż w Kamionce Buskiej (Strumiłowej) kard. Marian Jaworski ustanowił sanktuarium Pana Jezusa Konającego. Na prośbę ks. Derunowa przygotowałem tekst modlitewnika z niewielkim wstępem historycznym, który miał służyć przybywającym do sanktuarium pielgrzymom. Dzięki wsparciu anonimowego sponsora ukazał się w 1999 roku w kilkutysięcznym nakładzie.

* * *

Jesienią 2016 roku, podczas pobytu we Lwowie jeden z tamtejszych kapłanów, który wiedział, iż opracowałem *Modlitewnik milatyński* na potrzeby sanktuarium w Kamionce Buskiej (Strumiłowej), przekazał mi kopię maszynopisu zawierającego historię pobytu Księży Misjonarzy w Milatynie Nowym w latach 1906–1946, którą opracował ks. Bernard

Sobawa CM w 1959 roku. Nie dysponował oryginałem, kserokopię otrzymał od Polaków, którzy przybyli z kraju z wycieczką do Lwowa. Po kwerendzie przeprowadzonej w Archiwum Księży Misjonarzy w Krakowie oraz w Archiwum Redakcji „Naszej Przeszłości” okazało się, że oryginał, którego kopię otrzymałem we Lwowie znajduje się w zasobach drugiego z wymienionych (sygn. V-4-001). W katalogu opracowanym w 1978 roku przez ks. Romana Nira widnieje pod numerem 30, poz. 7^{III} jako część jednostki archiwalnej noszącej tytuł „Materiały do historii prowincji polskiej Zgromadzenia Księży Misjonarzy”.

Zachowany w Archiwum „Naszej Przeszłości” egzemplarz został sporządzony na tzw. papierze maszynowym formatu A4 za pomocą maszyny do pisania. Liczy 8 stron. Tytuł „Milatyn Nowy 1906-1946” podkreślono czerwonym ołówkiem. Podtytuł „Archidiecezja Lwowska – Dekanat Gliniany” zapisany w linii drugiej, nie podkreślono. W tekście widnieją drobne poprawki i uzupełnienia naniesione dwoma stylami pisma. Zachowały się także nieliczne podkreślenia czerwonym ołówkiem nazwisk wymienionych w tekście kapłanów oraz miejscowości. Na s. 8, poniżej tekstu maszynopisu, swój podpis odręczny złożył ks. Bernard Sobawa. Umieścił także poniżej datę: 28 czerwiec 1959 r.

Warto dodać, że maszynopis posiada trzy różne paginacje. Pierwsza, sporządzona na maszynie do pisania i umieszczona w środkowej części górnego marginesu, pochodzi niewątpliwie od osoby, która wykonała maszynopis. W *Katalogu* sporządzonym przez ks. R. Nira podano, iż maszynopis znajdujący się w jednostce archiwalnej obejmuje strony 155-163 – czyli liczy 9 stron (w rzeczywistości liczy 8 kart jednostronnie zapisanych). Obecnie ta paginacja nie zachowała się. W trakcie przygotowania Inwentarza Archiwum Redakcji „Naszej Przeszłości”, podczas sporządzania kart inwentarzowych, obszerną jednostkę oznaczoną numerem katalogowym 30 spaginowano ponownie. Interesującemu nas maszynopisowi nadano paginację 209-222. Ponadto na stronie pierwszej maszynopisu w prawym górnym rogu widnieje zapisana czerwonym ołówkiem cyfra „7”, co oznacza kolejną pozycję wspomnianego opracowania w jednostce archiwalnej.

Autorem opracowania jest niewątpliwie ks. Bernard Jan Sobawa^{IV}, kapłan ze Zgromadzenia Misji. Urodził się 20 sierpnia 1874 roku w miejscowości Zakrzów (niem. *Sakran*) koło Strzelc Opolskich jako syn Karola i Marianny z d. Lipka. Kształcił się w Małym Seminarium Misjonarzy na Kleparzu w Krakowie, a po wstąpieniu do Zgroma-

dzenia (6 X 1896) studiował w seminarium duchownym w Krakowie prowadzonym przez Misjonarzy. Święte śluby złożył 1 listopada 1895 w Krakowie. Niższe święcenia otrzymał 21 czerwca 1896 roku, subdiakoniat 23 grudnia 1899 roku, diakonat 26 marca 1900 roku, a kapłaństwo 1 lipca tegoż roku w kościele misjonarzy na krakowskim Stradomiu z rąk kard. Jana Puzyny. Kolejno pracował jako kapelan szpitala św. Łazarza (20 VII 1900 – 8 VIII 1901) i Zakładu Helclów w Krakowie (8 VIII 1901 – 19 XI 1902), następnie jako kapelan szpitala powszechnego we Lwowie (19 XI 1902 – 23 VII 1904), prokurator i katecheta w Witkowie Nowym (23 VII 1904 – 28 II 1907), kapelan szpitala św. Wincentego we Lwowie (28 II 1907 – V 1908). W miesiącach letnich 1908 roku przebywał jako rekonwalescent w Białym Kamieniu, a następnie pełnił obowiązki prokuratora domu w Sokółowce (18 IX 1908 – 23 I 1909), prokuratora i katechety w Tarnowie (23 I 1909 – 7 X 1910) oraz prokuratora domu kleparskiego w Krakowie (7 X 1910 – 30 VIII 1921). W okresie pobytu w Krakowie został powołany do służby wojskowej – prawdopodobnie był kapelanem szpitali wojskowych na terenie Krakowa (13 XI 1916 – 30 VIII 1918). Końcem sierpnia 1918 roku opuścił Kraków i podjął obowiązki kapelana sióstr szarytek w Chełmnie oraz prefekta konwiktu biskupiego w tym mieście (30 VIII 1918 – 27 II 1926). W latach następnych pracował jako administrator parafii i superior domu w Milatynie Nowym (27 II 1926 – 20 XII 1934) oraz był kapelanem szpitalnym we Lwowie (20 XII 1934 – 21 IX 1935). W dalszych latach życia pracował w Krakowie – początkowo jako superior domu w Krakowie na Kleparzu (21 IX 1935 – 15 IX 1946), w międzyczasie był kapelanem sióstr szarytek przy ul. Warszawskiej 8 (19 IX 1940–1946), później spowiednikiem sióstr zakonnych (do 1951). Ostatnia dekadę życia spędził jako rezydent na Kleparzu w Krakowie, gdzie zmarł 29 grudnia 1961 roku. Pogrzebany został 2 stycznia 1962 roku na cmentarzu Rakowickim^V. Do końca życia interesował się losami dawnych mieszkańców Milatyna i z niektórymi utrzymywał osobisty kontakt.

Przygotowując do edycji opracowanie pióra ks. Bernarda Sobawy ograniczono się do niezbędnych ingerencji redakcyjnych. Oparto się na wskazaniach dotyczących edycji tekstów wytworzonych w XIX-XX wieku, które znajdują się w Instrukcji wydawniczej przygotowanej przez Ireneusza Ilnatowicza^{VI}. Poprawki, uzupełnienia, podkreślenia

oznaczono za pomocą przypisów tekstowych. Biogramy osób występujących w edytowanym tekście, podobnie jak krótkie informacje o wymienionych miejscowościach oraz inne kwestie umieszczono w przypisach rzeczowych. W kilku miejscach uzupełniono interpunkcję. Ujednolicono zapis takich wyrazów jak „rok”, „ksiądz” oraz „Księża” i „Ojcowie” (zapisywane przez ks. Bernarda Sobrawę jako „XX.” oraz „OO.”), „arcybiskup” oraz uwspółcześniono zapisy wyrazów: parafja, zakrystja, religja.

Odręczne poprawki zapisanych wcześniej wyrazów w oryginale zaznaczono przy pomocy przypisów tekstowych; pominięto natomiast uwzględnienie w tychże przypisach poprawki maszynowe. W ten sam sposób odniesiono się do odręcznych podkreśleń i poprawek oraz zaznaczenia wyrazów, których pisownię zmieniono zgodnie ze współczesnymi wymogami językowymi. Sporządzono także krótkie noty biograficzne dla osób wymienianych w tekście, które zamieszczono w przypisach rzeczowych.

TEKST ŹRÓDŁOWY

¹MILATYN NOWY 1906-1946¹
ARCHIDIECEZJA LWOWSKA – DEKANAT GLINIANY

Zgromadzenie^{VII} objęło Milatyn Nowy w roku 1906 na życzenie Księdza Arcybiskupa Józefa Bilczewskiego^{VIII}. Milatyn leży na wschód od Lwowa około 40 km. Słynny z cudownego wizerunku P[ana] Jezusa Ukrzyżowanego, umieszczonego początkowo w Nowym Stawie ad Kamionka Strumiłowa, a od roku 1745 w kościele Ojców Karmelitów w Milatynie Nowym^{IX}. Był to kościół drewniany Karmelitów Bosych, którzy w następnych latach wybudowali wspaniały kościół barokowy, mogący pomieścić około 5 tysięcy osób. Obraz ten słynący bardzo licznymi cudami ogłosił urzędowo jako cudowny dnia 15 stycznia 1755 roku Ks. Arcybiskup Mikołaj Ignacy z Wyżyc Wyżycki^{2 X}. W roku 1786 Ojcowie Karmelici zmuszeni byli opuścić Milatyn na skutek dekretu kasacyjnego Józefa II^{XI}. Na ich miejsce przychodzi kler świecki^{XII} i prowadzi parafię do roku 1840. Kończą oni budowę kościoła; ołtarze i ambonę przywożą tu ze Lwowa, z zamkniętego kościoła Ojców Karmelitów³-we Lwowie³. W 1840 [roku] obejmują kościół w Milatynie Ojcowie Jezuita^{XIII}, ale przebywają tu tylko⁴ do roku 1848. Oni⁵ to postarali się dla Milatyna w Rzymie o 12 odpustów w roku. Po nich przychodzi znowu kler świecki i pozostaje aż do roku 1906. Ostatnim proboszczem przed Misjonarzami był ks. Justyn Mielechowicz^{XIV}, sybirak w podeszłym wieku.

Nowy Arcypasterz Ks. Arcyb[iskup] Józef Bilczewski przybył po swej konsekracji dnia 20 stycznia 1901 r. pokłonić się Cudownemu P[anu] Jezusowi⁶ w Milatynie i uprosić sobie błogosławieństwo na pracę w rozległej archidiecezji. Tu na miejscu przekonał się, że sędziwy ks. Mielechowicz mimo najlepszych chęci nie może już podołać pracy, której ta

¹⁻¹ *Fragment podkreślony odręcznie czerwonym ołówkiem.*

² *W oryginale wyraz Wyżykowski wykreślony odręcznie, powyżej nadpisano niebieskim atramentem: Wyżycki.*

³⁻³ *W oryginale: ze Lwowa, poprawione odręcznie niebieskim atramentem.*

⁴ *Wyraz poprawiony odręcznie niebieskim atramentem.*

⁵ *Wyraz poprawiony odręcznie niebieskim atramentem.*

⁶ *Wyraz poprawiony odręcznie niebieskim atramentem.*

placówka wymagała. Zwrócił się przeto do władz Zgromadzenia, by Księża Misjonarze objęli tę parafię, co nastąpiło w roku 1906^{XV}.

Parafia Milatyn Nowy nie [jest] wielka, bo liczy około dwa tysiące dusz w siedmiu wioskach: Milatyn Nowy, Milatyn Stary (2 km), Kędzierzawce⁷ (6 km), Kozłów (4 km), Lisko (7 km), Nowosiołki (9 km) i Rzepniów (2 km). W obrębie parafii są 4 kaplice: w Lisku na 350 osób, w Kozłowie przy klasztoru Sióstr Felicjanek^{XVI}, w Kędzierzawcach przy ochronce Sióstr Służebniczek^{XVII} i w Nowosiołkach kaplica cmentarna. Szkoły [są] we wszystkich wsiach parafii: w Kozłowie i Nowosiołkach czteroklasówki⁹, w Rzepninie dwuklasówka, a w pozostałych jednoklasówki.

Nabożeństwa w niedziele i święta bywały jak zwykle po parafiach. W lecie liczbę parafian powiększali pojedynczo lub gromadnie pielgrzymi. Na odpustach głównych liczba pielgrzymów dochodziła do 40 tysięcy, a liczba ich w roku obliczana była na około 180 tysięcy.

Parafia przy objęciu przez Księża Misjonarzy nie posiadała, oprócz małej łącki, żadnych gruntów. To też starających się o nią proboszczów nie było. Zaraz na początku swego osiedlenia się zakupili Księża Misjonarze 4 morgi^{XVIII} łąki tuż przy kościele. Następnie właścicielka Kozłowa^{XIX} 10 morgów zapisała na kościół z obowiązkiem dojeżdżania dwa razy w tygodniu ze Mszą świętą do Kozłowa. Niedługo potem zapisuje znowu p[ani] Kielanowska¹⁰ następne 10 morgów, już bez żadnego obciążenia. Nadto jakiś mieszkaniec Kozłowa zapisał 1 mórg pola. Zaś p[an] Łącki jeden mórg gruntu przytykający do muru cmentarza kościelnego. Należał do kościoła szpitalik o dwóch pokojach z kuchenką, kryty gontami, a przy nim ogródek 1/3 morgi. Ks. Mielechowicz umierając zapisał swój dom (4 pokoje), w którym gromadziła się w niedziele i święta młodzież. Parcela, na której wznosi się kościół, dom, dalej sad i ogród wynosi 1 i pół morgi. Na proboszcza parafii i superiora domu wyznaczono ks. Franciszka Buchhorna^{XX}, który poprzednio pracował na misjach i w misjonarskiej parafii w Jezierzanach^{XXI}.

Na tej nowej placówce miał wiele do zdziałania i okazania swej gorliwości i zmysłu praktycznego^{XXII}. Do pomocy dano mu 2 księży i 2 braci.

⁷ *W oryginale wyraz Kędzierzawa poprawiony odręcznie.*

⁸ *Wyraz poprawiony odręcznie niebieskim atramentem.*

⁹ *W oryginale: 4-ro klasówki.*

¹⁰ *W oryginale błędnie: Kilanowska.*

Na wstępie ks. Mielechowicz zachęca, by się zabrać do remontu domu. Dom wielki, w podkowę zbudowany, front 40 m, a boczne skrzydła po 20 m, parterowy, gontem kryty. Zbudowany około roku 1800 i bodaj czy kiedy doznał jakiejś odnowy. Dach tak podziurawiony, że wiązanie zgniło, także belki w sufitach i podłogach. W czasie deszczu proboszcz w 2 najlepszych pokojach urzędował pod parasolem. Musiano dać nowe wiązania, dach pokryć dachówką i zmienić sufity i podłogi. Przy tej sposobności na zachodnim bocznym skrzydle wystawiono pięterko drewniane i otynkowane, kryte blachą – kosztem 10 tysięcy koron wszystko.

Mając już gdzie mieszkać zabrano się do kościoła. Podłoga drewniana w kościele była bardzo zniszczona. Sprawiono sztajngutową^{XXIII} we wzory dla kościoła i zakrystii. Dano nowe okna w liczbie 34 sztuk, bo stare w drewnianych ramach spróchniały¹¹ i trzeba je było wymienić na żelazne, sprawiono kolorowe szkła, co nastrój w kościele bardzo podniosło.

Zakupiono nowe Stacje Drogi Krzyżowej, odnowiono i nastrojono organy. W ołtarzu wielkim dano nową mensę i antependium^{XXIV}, nowe tabernakulum¹² z zamkiem wertheimowskim. Ołtarz poświęcał arcybiskup Bilczewski. Oszklono obraz Pana Jezusa Milatyńskiego, by uchronić przed okopceniem i koniecznym obmywaniem.

NB. Dotąd co 3 miesiące obmywano go wodą i wodę dawano chorym.

Oczyszczono ściany kościoła malowane olejno w roku 1887. Usunięto 5 bocznych ołtarzy, które nie harmonizowały z całością wnętrza. Sprawiono balustradę do prezbiterium¹³ i przed główny ołtarz, sprawiono nową chrzcielnicę kosztem kilkuset koron, odrestaurowano kościół na zewnątrz, co kosztowało 8 tysięcy koron. Otwarto dwoje bocznych drzwi na froncie kościoła; dotychczas było tylko jedno wejście. Od południa ogrodzono cmentarz^{XXV} kościelny murem długości 110 metrów. Mur ten tworzy tylną ścianę werandy, szerokiej na 4 metry, krytej blachą cynkową, z dołu otynkowanej, spierającej się od strony kościoła na pewnej ilości gustownych lanych z żelaza filarach. Rozwieszono tam Stacje Drogi Krzyżowej. W środku kapliczka do odprawiania Mszy świętych w dni odpustowe. Tu też rozstawiono pewną

¹¹ *W oryginalne*: spruchniały.

¹² *W oryginalne*: tabernaculum.

¹³ *W oryginalne*: presbyterium.

ilość konfesjonatów dla wygody wiernych i spowiedników. Zakrystię uporządkowano i zakupiono potrzebną ilość szat liturgicznych za sumę 7 tysięcy koron. W tej dziedzinie były bardzo wielkie braki. Ks. Domoradzki^{14XXVI} sprawił wielką srebrną puszkę na komunikanty.

Równomiernie z restauracją kościoła pamiętano i usprawniono pracę duszpasterską: punktualnie odprowadzano wszystkie nabożeństwa, gorliwie słuchano spowiedzi. Na odpusty bardzo dbano i pilnowano, by była dostateczna ilość spowiedników, spraszano licznie księży do pomocy, by nikt, kto pragnął się wyspowiadać, nie odszedł od spowiedzi i mógł to uczynić bez trudności. W latach od 1906 do 1911 zanotowano 198 nazwisk księży, którzy pomagali chętnie w słuchaniu spowiedzi św. By rozbudzić cześć do P[ana] Jezusa wydawano broszurki i rozpowszechniano obrazki Jego. Bardzo dbano o nauczanie religii w szkołach i kościele. W roku 1910 odprawili tu misje księża: Sokołowicz^{XXVII}, Konieczny Jakub^{XXVIII}, Rossmann^{XXIX} i Krzyszkowski Henryk Stefan^{XXX} z nadzwyczajnym sukcesem (*vide*^{XXXI} „Roczniki Obydwoh Zgromadzeń św. Wincentego a Paulo”^{15XXXII}). Corocznie na główny odpust 14. września celebrował Ks. bp Bandurski.

W dniach 19. i 20. czerwca 1911 roku odbyła się wizytacja kanon[iczna] przez ks. bpa Bandurskiego, który wtedy wracając z wizytacji w Milatynie, poświęcił w Lisku plac pod budowę kaplicy, którą wkrótce zbudowano. W czasie pierwszej wojny światowej pocisk armatni rozwalil jedną z jej ścian i tak stała uszkodzona aż do roku 1926. W tym roku naprawiono, odrestaurowano, po czym¹⁶ poświęcił ją ks. abp Twardowski.

Poprzednicy Księża Misjonarzy nie prowadzili żadnego gospodarstwa, bo oprócz kawałka łąki, parafia istniejąca od roku 1788, nie posiadała żadnego gruntu. Zapisem p. Kilanowskiej 10 morgów roli zmuszeni byli Misjonarze pomyśleć o budynkach gospodarczych. Buduje je wkrótce Ks. Buchhorn: stodołę obszerną, spichlerz¹⁷, stajnię na 4 kopie, chlewy na 8 sztuk bydła, świnie, wozownię – pod jednym dachem wszystko. Nadto wielką szopę na pojazdy księży-sąsiadów, przyjeżdżających do pomocy na odpusty. Pomieściło się tam 6 do 8 powozów. Wszystkie te budynki drewniane, ale blachą kryte, także drewnitnia przy stodole. Roztropnie to

¹⁴ *Woryginale błędnie*: Domoradzki; wyraz *poprawiony maszynowo*.

¹⁵ *Woryginale*: Roczniki obu Zgrom.

¹⁶ *Woryginale*: poczem.

¹⁷ *Woryginale*: śpichlerz.

uczynił, że wszystko na „wyrost”, bo przez następne darowizny gospodarstwo rolne się mocno powiększyło i miejsca nie brakuje.

Po uporządkowaniu kościoła, domu i gospodarstwa – praca stała się normalnie tak w kościele jak i w szkołach aż do wybuchu wojny w 1914 roku. Od działań wojennych kościół na szczęście nic nie ucierpiał, tylko gospodarstwo i dom. Z wystrzelonych 20 pocisków armatnich na kościół ani jeden nie trafił. Cudowny obraz już przedtem wywieziono do Lwowa. Umieszczony był początkowo w kaplicy Sióstr Miłosierdzia, ale napływ wiernych do niego był tak wielki, że Arcybiskup kazał obraz przenieść do katedry i umieścić w bocznym ołtarzu. Tu odprawiały się Msze święte całe przedpołudnie. W jedną z niedziel urządzono z Cud[ownym] obrazem wielką po mieście procesję, w której wzięły udział olbrzymie tłumy wiernych i duchowieństwo obu obrządków. Prowadził Ks. abp Bilczewski. Po wojnie z nastaniem spokoju po cichu przewieziono Cud[owny] obraz do Milatyna. Odpusty odżyły, lud pobożny przybywał do Milatyna jak za dawnych czasów¹⁸, błagając cudownego P[ana] Jezusa o łaski i pocieszenie.

W dnia 1. marca 1926 roku opuszcza Milatyn ks. Fr[anciszek] Buchhorn, który tu włożył tyle pracy i umiłowania, by na innej placówce pracować dla chwały bożej. Po nim godność stróża Cudownego Obrazu Milatynskiego i władzę proboszcza i superiora domu obejmuje¹⁹ Ks. Bernard Sobawa¹⁹ i spełnia ją do 22 lipca 1934 roku. Co poprzednik rozpoczął, a wojna zburzyła, trzeba było odbudować. Naprzód uszkodzoną, okaleczoną granatem kaplicę w Lisku – załatać jeden i pół metra kwadratowego²⁰ ściany frontowej, naprawić dach, wszystko zewnątrz i wewnątrz otynkować. Z życzliwą pomocą właściciela Liska p[ana] Tretera, kaplicę całkowicie wykończono, urządzono, a w jesieni poświęcił ją Ks. abp Twardowski. Odtąd odprawiano w niej 3 razy w miesiącu Msze święte.

W roku 1927 odprawili w Milatynie misje ks. Adam Piasecki^{XXXIII} i Ks. Paweł Głowała^{XXXIV}, a w następnym roku renowację przed wizytacją kanoniczną odprawioną przez Ks. Arcybiskupa Twardowskiego w miesiącu maju. Zabawił trzy dni i²¹ odwiedził Kozłów i Kędzierzawce.

¹⁸ Wyraz poprawiony odręcznie.

¹⁹⁻¹⁹ Fragment podkreślony czerwonym ołówkiem.

²⁰ Woryginale: 1 i pół m².

²¹ Wyraz poprawiony odręcznie niebieskim atramentem.

Trzeba było wykopać nową studnię, bo stara groziła zawaleniem z powodu zgniłej cembrowiny. W nowej dano kręgi betonowe na głębokość 14 metrów. za poprzednika jeszcze przybyły dla domu niektóre parcele gruntowe, a hipoteka ich nie była uporządkowana. Powtórny zapis 10 morgów p[ani] Kilanowskiej, 4 morgi łąk Księży Misjonarzy, 1 morg p[ana] Łackiego, 1 morg w Kozłowie, dom ks. Justyna Mielechowicza – wszystko to czekało na zapis w księgi hipoteczne, wiele kosztowało trudu i zachodów.

Restauracja kościoła, a zwłaszcza frontu była już nagłą koniecznością, a wczesną wiosną trzeba było rozpocząć, żeby na Zielone Świąta, t[o] j[est] na pierwszy odpust można ją było ukończyć^{XXXV}. Funduszu potrzebnego nie było. Urządzono loterię – nie wiele przyniosła, ale z pomocą Bożą połowę restauracji, t[o] j[est] do nawy poprzecznej dobrze i sumiennie przeprowadzono. Prace prowadził p[an] J. Wesołowski^{XXXVI}, podmajstrzy, pod nadzorem architektki [sic!] ze Lwowa. Koszta wynosiły 66 tysięcy koron.

W roku 1932 po odpuście [w dniu Podwyższenia] Świętego Krzyża^{XXXVII} zakradli się w nocy do kościoła złodzieje. Usiłowali dostać się do tabernakulum. Nadwyrężyli je, ale do środka nie dostali się. Zamek wertheimowski^{22XXXVIII} i pancierz tabernakulum nie puściły ich. W tymże roku piorun kulisty w czasie burzy uderzył w kościół. Część kuli odłączyła się przy ziemi, przebiegła wirydarz, piwnicę domową, wydostała się na podwórze i tam zabiła parę koni jeszcze nie wyprzęgniętych od bryczki, którą przyjechał ks. Kamiński^{XXXIX}, proboszcz ruski. Na to patrzyło trzech księży. Z powodu powiększenia się ilości gruntu, musiano powiększyć stodołę: podniesiono ją o półtora metra.

Przy tej sposobności trzeba tutaj podnieść wielką przychylność i gorliwość duchowieństwa świeckiego, które nam zawsze chętnie spieszyło z pomocą w pracy duszpasterskiej i gospodarczej.

Za superiorstwa ks. B. Sobawy zmarł w Milatynie ²³-br. Ant[oni] Cyrkowiak^{23 XL}, zakrystian²⁴ i również w 1932 roku ²⁵-ks. Wrona^{25 XLI}, na drugi dzień po przybyciu do Milatyna na stanowisko wikarego.

W Milatynie odbywały się co roku zjazdy dekanalne dekanatu glińskiego, jako w najdogodniejszym punkcie dekanatu.

²² *Woryginale*: wertheimowski.

²³⁻²³ *Fragment podkreślony czerwonym ołówkiem.*

²⁴ *Woryginale*: zakrystjanin.

²⁵⁻²⁵ *Fragment podkreślony czerwonym ołówkiem.*

Dnia 22 lipca 1934 roku objął kierownictwo parafii ²⁶-ks. Lucjan Lach^{-26 XLII} i rządził nią do 25 października 1938 roku. W trzechleciu jego urzędowania Kuria Metropol[italna] poleciła mu dokończyć restaurację kościoła i pokryć drugą połowę dachu na domu ks. Mielechowicza. Poza tym²⁷ praca parafialna szła już utartym torem.

Po ks. Lachu objął parafię ²⁸-ks. Franciszek Matelski^{-28 XLIII} do²⁹ marca 1946 roku. Tu przed samą wojną ³⁰-inkorporowano do Zgromadzenia parafie: Milatyn Nowy, Biały Kamień, Jezierzany⁻³⁰. Praca w kościele i szkołach idzie normalnie z nie mniejszą gorliwością niż za poprzednika, aż do wybuchu wojny, która zniszczyła wszelki porządek. Dnia 17 września 1939 roku zajęły Milatyn Nowy wojska sowieckie. Zarazem zajęły całe gospodarstwo. W roku 1940, w lutym, zabrano plebanię, a księża: ³¹-Matelski, Zapiór^{XLIV} i Wrodarczyk^{-31 XLV} zmuszeni byli zamieszkać na wsi. Wiktowali^{XLVI} się u p[ani] Ślipkowej^{XLVII} koło kościoła. Żołnierze sowieccy chodzili po kościele, ale niczego nie ruszyli. W roku 1941 ustępując przed Niemcami rzucili 37 ciężkich granatów na kościół i bardzo licznymi wystrzałami z karabinów maszynowych podziurawili dach. Granaty zburzyły dwa okna, robiąc wielkie wyrwy. Od eksplozji wyleciały wszystkie szyby w oknach. Sowietci wrócili w roku 1944, a ustępujący wtedy Niemcy zabrali wszystkie dzwony.

Bardzo ciężkie było wtedy życie księży. Szczególnie ciężkie były ostatnie trzy lata dla ks. prob[oszcza] Matelskiego, kiedy został on sam na posterunku. Mieszkał w zakrystii, czuwał nad kościołem, wysiadując w jego progu i pocieszając, podnosząc na duchu parafian.

W marcu 1946 roku trzeba było opuścić Milatyn. Zabrano, co się tylko dało ze sprzętów kościelnych, bo dom i gospodarstwo już do proboszcza nie należało. Spakowano i przywieziono ze sobą ornaty, kielichy, bieliznę kościelną, jeden wielki czerwony dywan, obraz Cud[ownego] P[ana] J[ezusa] Milatyńskiego (pozostała kopia), obraz M[atki] Boskiej Dobrej Rady (jest w Tarnowie). Trochę wotów trzeba

²⁶⁻²⁶ *Fragment podkreślony czerwonym ołówkiem; nazwisko poprawione maszynowo.*

²⁷ *Woryginalne: Pozatem.*

²⁸⁻²⁸ *Fragment podkreślony czerwonym ołówkiem.*

²⁹ *Wyraz nadpisany czerwonym ołówkiem nad wykreślonym czarnym atramentem wyrazem: dnia oraz dopisanym odręcznie czarnym atramentem: w.*

³⁰⁻³⁰ *Fragment podkreślony czerwonym ołówkiem.*

³¹⁻³¹ *Fragment podkreślony czerwonym ołówkiem.*

było na miejscu zostawić. Reszta jest w Tarnowie. Obraz i kilka ornatów [jest] na Kleparzu. Dokumenta cudów, parceli gruntowych, inkorporacji parafii, mapy gruntowe, cały woreczek wotów – wszystko w Tarnowie.

W Milatynie pozostali Polacy: tylko 10 do 15 osób. Reszta wyjechała na Zachód^{XLVIII}. Niebezpiecznie było pozostać, bo Ukraińcy mordowali Polaków bez miłosierdzia.

Wieści z Milatyna (ojciec brata Ojców Jezuitów z Kędzierzawiec³²; List od siostry p[ani] Adeli Warzewskiej^{XLIX} [?], która została w Milatynie z 4 VI 1959 [która] donosi:

1/ Kościół niszczeje, nie pokryty, zamaka, kopuła się zawaliła, urządzenie wyrzucono na cmentarz, bo miano kościół rozbierać, ale się wstrzymano. Na plebanii urzędy.

2/ Domy w Milatynie porozbierano – pobudowano natomiast piękne i czyste miasteczko.

³³-Ks. Bern[ard] Sobawa 28 VI 1959³³

³² Wyraz poprawiony odręcznie.

³³⁻³³ Fragment zapisany odręcznie.

^I Szerzej o historii kultu Wizerunku Milatyńskiego zob. P. B r u k w i c k i, *Cudowny Obraz Pana Jezusa Ukrzyżowanego w kościele Księża Misjonarzy w Milatynie Nowym*, cz. 1, „Roczniki Obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego a Paulo” 2010, nr 4, s. 289-297 (tam obszerna bibliografia); P. B r u k w i c k i, *Cudowny Obraz Pana Jezusa Ukrzyżowanego w kościele Księża Misjonarzy w Milatynie Nowym*, cz. 2, „Roczniki Obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego a Paulo” 2011, nr 1, s. 45-52.

^{II} Por. G. R ą k o w s k i, *Przewodnik po Ukrainie Zachodniej*, cz. 3: *Ziemia Lwowska*, Pruszków 2007, s. 265-266.

^{III} R. N i r, *Katalog Archiwum „Naszej Przeszłości”, „Nasza Przeszłość”*, t. 50: 1978, s. 189.

^{IV} W niektórych dokumentach widnieje nazwisko: Zabawa.

^V Zob. Archiwum Prowincji Polskiej Misjonarzy w Krakowie (dalej AMS), sygn. V/280, Teczka personalna ks. Bernarda Sobawy; Tamże, brak sygn. Księga główna, t 1: 1867-1925, nr 153; *Schematismus Archidioecesis Leopoliensis Ritus Latini. 1928*, Leopoli 1928, s. 197; *Schematismus Archidioecesis Leopoliensis Ritus Latini. 1931*, Leopoli 1931, s. 89, 208; *Schematismus Archidioecesis Leopoliensis Ritus Latini. 1933*, Leopoli 1933, s. 107; *Schematismus Archidioecesis Leopoliensis Ritus Latini. 1935*, Leopoli 1935, s. 24, 131.

^{VI} I. I h n a t o w i c z, *Projekt instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX wieku*, „Studia Źródloznawcze”, t. 7:1962, s. 99-124.

^{VII} Zgromadzenie Księża Misjonarzy powstało z inicjatywy Wincentego a Paulo (1581-1660) w 1625 r. w Paryżu. Do Polski Księża Misjonarzy sprowadziła królowa Ludwika M. Gonzaga w 1651 r. i osadziła ich w Warszawie. Głównym zadaniem Księża Misjonarzy jest działalność duszpasterska, prowadzenie seminariów duchownych i praca wśród ubogich. Zob. L. C h i e r o t t i, *Congregazione della Missione* [w:] *Dizionario degli istituti di perfezione*, red. Guerrino P e l l i c c i a e Giancarlo R o c c a, vol. 2, Milano 1975, col. 1543-1551; *Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (1651-2001)*, t. 1, red. S. R o s p o n d, t. 2, red. J. D u k a ł a, Kraków 2001.

^{VIII} **Abp Józef Bilczewski** – wł. Biba (1860-1923) – ur. Wilamowice, syn Franciszka Biby i Anny z d. Fajksz. Kapłan diec. krakowskiej, święcenia kapł. otrzymał w 1884 r. Kształcił się w Krakowie (Wydział Teologiczny i Wydział Filozoficzny UJ), Wiedniu (1885-1886), Rzymie (1886-1887) i Paryżu (Instytut Teologiczny – 1888). Katecheta i wikariusz parafii Mogiła (1885), Kęty (1888-1890), parafii pw. Wszystkich Świętych w Krakowie (1890-1891) i równocześnie katecheta w Gimnazjum św. Anny. Od 1891 wykładowca oraz od 1893 profesor zwyczajny teologii dogmatycznej na Uniwersytecie Lwowskim, rektor tego Uniwersytetu (1900). Arcybiskup lwowski obrz. łacińskiego, sakrę biskupią otrzymał w 1901 r. Wybitny pastoralista, teolog, duszpasterz i uczyony. Zmarł we Lwowie, tamże pochowany w podziemiach katedry łacińskiej. Beatyfikowany w 2001 r. przez Jana Pawła II podczas jego wizyty we Lwowie; w 2005 r. kanonizowany przez Benedykta XVI w Rzymie. Zob. *Święty Arcybiskup Lwowa Józef Bilczewski*, red. W. O s a d c z y, Lublin-Lwów 2011 (tam bibliografia).

^{IX} Szerzej na temat obiektów sakralnych obrz. łac. w Milatynie Nowym zob. D. N o w a c k i, *Kościół p.w. Świętego Krzyża i dom zakonny (plebania) w Milatynie Nowym* [w:] *Kościół i klaszory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego* (seria:

Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej), Kraków 1996, s. 65-82.

^X **Bp Mikołaj Ignacy Gerald-Wyżycki** herbu Osmoróg (1698-1757) – kapłan diec. krakowskiej, scholastyk warszawski i dziekan krakowski (mian. 1726), ordynariusz arch. lwowskiej obrz. łacińskiego, sakrę biskupią otrzymał w 1737 r. Jako ordynariusz przeprowadził wizytację kanoniczną archidiecezji, propagował rozwój wspólnot zakonnych – m.in. sprowadził misjonarzy do Lwowa i szerzył kult maryjny. Zmarł w klasztorze misjonarzy we Lwowie, w podziemiach którego został pogrzebany. Zob. P. N i t e c k i, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992, s. 231.

^{XI} Właśc. Józef Benedykt August Jan Antoni Michał Adam Habsburg – znany jako Józef II (1741-1790) – ur. Wiedeń, syn Franciszka I Lotaryńskiego i Marii Teresy. Cesarz od 1765 r., propagator licznych reform podatkowych, szkolnych i religijnych; zwolennik zcentralizowanej władzy w państwie w duchu absolutyzmu. Od jego imienia pochodzi termin „józefinizm” określający bezwzględne podporządkowanie Kościoła państwu. Zob. F e j t ö, *Józef II*, Warszawa 1993; J. K r e t o s z, *Józefiński proces budowy kościoła państwowego na terenie monarchii habsburskiej w okresie rządów cesarza Józefa II (1780-1790)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, t. 29, 1996 s. 41-67.

^{XII} Popularne określenie duchowieństwa diecezjalnego.

^{XIII} Towarzystwo Jezusowe – wspólnota zakonna powstała z inicjatywy Ignacego Loyoli (1491-1556) w 1534 r. odznaczająca się dyspozycyjnością działania w duchu posłuszeństwa papieżowi i przełożonym zakonnym, aktywnością intelektualną i duszpasterską wobec bieżących potrzeb Kościoła. Charakterystycznym dla jezuitów jest czwarty ślub zakonny (obok trzech rad ewangelicznych): posłuszeństwa papieżowi. Więcej o Towarzystwie Jezusowym i jego działalności na ziemiach polskich zob. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, opr. L. G r z e b i e Ń i in., Kraków 1996.

^{XIV} **Ks. Justyn Ignacy Mielechowicz** (1835-1925) – ur. Milatyn Nowy, do Zakonu Braci Mniejszych (bernardynów) wstąpił ok. 1852. Świecenia kapł. otrzymał w 1859. Za udział w powstaniu styczniowym skazany przez władze carskie na 15 lat katorgi. Po uwolnieniu wyjechał w 1877 r. do Lwowa (do życia zakonnego nie powrócił; inkardynowany do diec. lubelskiej), a w 1879 r. wziął udział w pielgrzymce do Rzymu i został przedstawiony Ojcu świętemu Piusowi IX, któremu przedstawił położenie katolików w Rosji. Wspomagał materialnie katolików w Rosji. Wikariusz parafii Kulików (1878-1880), Horodenka (XII 1880), Wyżniany (I-VII 1881), rektor kaplicy w Olejowie (1881-1882), wikariusz parafii Kozowa (1882-1884), nast. proboszcz parafii Milatyn (1884-1906), tamże rezydent. Uehonorowany przywilejem noszenia rakiety i mantoletu. Zmarł w Milatynie, tamże pogrzebany na miejscowym cmentarzu w kwaterze katolików obrz. łacińskiego. Zob. *Catalogus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Archidioecesis Leopoliensis Rit[us] Lat[ini] pro Anno Domini 1878*, Leopoli 1878, s. 124; *Catalogus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Archidioecesis Leopoliensis Rit[us] Lat[ini] pro Anno Domini 1879*, Leopoli 1879, s. 43, 130; *Catalogus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Archidioecesis Leopoliensis Rit[us] Lat[ini] pro Anno Domini 1881*, Leopoli 1881, s. 45, 142; *Catalogus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Archidioecesis*

Leopoliensis Rit[us] Lat[ini] pro Anno Domini 1882, Leopoli 1882, s. 66, 137, 141; *Catalogus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Archidioecesis Leopoliensis Rit[us] Lat[ini] pro Anno Domini 1883*, Leopoli 1883, s. 68, 140; *Catalogus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Archidioecesis Leopoliensis Rit[us] Lat[ini] pro Anno Domini 1885*, Leopoli 1885, s. 59; *Catalogus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Archidioecesis Leopoliensis Rit[us] Lat[ini] pro Anno Domini 1906*, Leopoli 1906, s. 83; *Elenchus Cleri Saecularis ac Regularis Archidioecesis Leopoliensis Ritus Latini pro Anno Domini 1924*, Leopoli 1924, s. 42, 97, 100; *Schematismus Archidioecesis Leopoliensis Ritus Latini. 1926*, Leopoli 1926, s. 187; P. K u b i c k i, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861-1915*, Sandomierz 1939, s. 310, 327, 331, 356; *Pielgrzymka włościan polskich do Rzymu*, „Niedziela” z 6 IV 1979, s. 9.

^{XV} O początkach pracy Księży Misjonarzy w Milatynie oraz sytuacji religijnej w parafii zob. P. B r u k w i c k i, *Milatyn Nowy*, „Roczniki Obydwóch Zgromadzeń św. Wincen-tego a Paulo” 2010, nr 2, s. 100-109.

^{XVI} Zgromadzenie Sióstr Świętego Feliksa z Kantalicjo Trzeciego Zakonu Regularnego Świętego Franciszka Serafickiego – wspólnota zakonna założona w 1855 r. w Warszawie przez Marię Angelę Truszkowską (1825-1899) przy współudziale Honorata Koźmińskiego (1829-1916) w celu prowadzenia działalności charytatywnej, religijno-oświatowej i wychowawczej oraz pracy nad podniesieniem poziomu moralnego społeczeństwa w duchu franciszkańskim. W miarę potrzeb felicjanki prowadzą także działalność katechetyczną i misyjną oraz podejmują działalność wspomagającą pracę duszpasterską duchowieństwa. Zob. J. M a r e c k i, *Zakony w Polsce*, Kraków 2000, s. 115-116.

^{XVII} Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Najśw. Maryi Panny powstało w 1850 r. w Wielkopolsce z inicjatywy Edmunda Bojanowskiego (1814-1871). Z czasem ze Zgromadzenia (z powodów pracy w różnych zaborach i warunkach społeczno-politycznych) wyłoniły się odrębne wspólnoty z domami generalnymi w Luboniu k. Poznania, Wrocławiu, Dębicy i Starej Wsi k. Brzozowa. Od pierwszych lat działalności służebniczki poświęcały się pracy charytatywnej, opiekuńczo-wychowawczej, posłudze na rzecz ubogich i chorych. Zob. A. S z e ł ę g i e w i c z, B. M o k r z y c k i, *Duchowość Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP NP*, Warszawa 1981; A. S z e ł ę g i e w i c z, *Służebniczki Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej (Stara Wieś)*, red. A. C h r u s z c z e w s k i, K. D ę b o w s k a, J. K ł o c z o w s k i (seria „Żeńskie zgromadzenia zakonne w Polsce 1939-1947”), t. 2, Lublin 1984; A. S z e ł ę g i e w i c z, *Służebniczki Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej (Stara Wieś) 1939-1947*, Lublin 1984; Na temat działalności sióstr służebniczek w Kędzierzawcach, których dom należał do służebniczek starowiejskich (Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej) zatwierdzonego na prawie diecezjalnym w 1870 r. i ich pracy w ochronce ufundowanej w 1892 r. przez Anielę i Tytusa Kielanowskich zob. I. A d a m e k, *Przygotowanie dzieci do szkoły w warunkach rozwijającego się wychowania przedszkolnego na ziemiach polskich (druga połowa XIX wieku – 1918 rok*, Kraków 1999, s. 287.

^{XVIII} Jedna morga (mórg) dolnoaustriacka = 0,5755 ha (5755 m kw.); jeden nowy mórg polski = 0,56 ha (5602 m kw.).

^{XIX} W 1902 r. właścicielką dóbr tabularnych Kozłów była Aniela Kielanowska. Zob. *Księga adresowa królewskiego stołecznego miasta Lwowa. Rocznik szósty. 1902*, Lwów 1902, s. 325; por. *Kozłów [w:] Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 4, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski i W. Wałęwski, Warszawa 1883 s. 562.

^{XX} **Franciszek Buchhorn CM** (1864-1935) – ur. Piekary Śląskie, do Zgromadzenia Misji wstąpił w 1884 r., święcenia kapł. otrzymał w 1891 r. Duszpasterz przy świątyni misjonarzy na Nowej Wsi Narodowej (ob. w granicach adm. Krakowa), nast. przełożony domu zakonnego i adm. parafii Jezierzany (1900-1906), przełożony domu zakonnego i proboszcz parafii Milatyn Nowy (1906-1926); okresowo duszpasterz w USA w ośrodkach polonijnych (1908), superior domu misjonarskiego i proboszcz parafii pw. Świętej Rodziny w Tarnowie (od 1908). Brał czynny udział w Komisji Organizacyjnej oraz jako pomocnik Prefekta Hospicjów Pierwszego Synodu Diecezji Tarnowskiej zwołanym przez bp. L. Wałęgę w 1928 r. Zmarł w Tarnowie, pogrzebany na Cmentarzu Zabłockim. Misjonarz ludowy i rekolekcjonista. Zob. AMS, Zespół: *Personalna Misjonarzy*, sygn. V/142, Teczka Franciszka Buchhorna, Ankieta personalna; S. J a n a c z e k, S. R o s p o n d, *Bibliografia misjonarska. 1651-1988*, Kraków 1988, mps; P. G u g l a, *Pierwsze misje ludowe Księży Misjonarzy w Tarnowie*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 2015, nr 1, s. 116.

^{XXI} Obecnie w granicach administracyjnych Ukrainy.

^{XXII} Więcej na temat pracy ks. F. Buchhorna w Milatynie Nowym zob. S. J a n a c z e k, *Działalność Księży Misjonarzy Prowincji Krakowskiej 1865-1914*, „Nasza Przeszłość”, t. 77:1992, s. 202-203.

^{XXIII} Posadzka sztajngutowa – posadzka wykonana z kamionki pokrytej szklivem.

^{XXIV} Również antepedium lub frontale – bogato zdobione zakrycie lub zasłona dolnej części ołtarza poniżej mensy.

^{XXV} Tj. plac kościelny.

^{XXVI} **Franciszek Domoradzki CM** (1842-1918) – ur. Wodwice (ówczesna gubernia mohylewska), początkowo kapłan arch. mohylewskiej, święcenia kapł. otrzymał w 1869 r. Z czasem osiadł w Krakowie i w 1896 r. wstąpił do Zgromadzenia Misji. Po złożeniu ślubów zakonnych w 1898 r. pracował jako kapelan więzienny we Lwowie (1898-1900), później duszpasterz w Sokołowce i Milatynie Nowym oraz Krakowie (1914-1918), gdzie zmarł. Propagator kultu Cudownego Medalika w Galicji. Zob. S. J a n a c z e k, S. R o s p o n d, *Bibliografia misjonarska...*, mps.

^{XXVII} **Józef Sokolowicz CM** (1866-1918) – ur. Rozbórz k. Przeworska, do Zgromadzenia Misji wstąpił w 1882 r., święcenia kapł. otrzymał w 1888 r. Duszpasterz w Krakowie na Kleparzu, nast. wikariusz parafii Jezierzany. Dyrektor misji ludowych z obowiązkiem rezydencji w Krakowie na Kleparzu (1896-1906) oraz ekonom prowincji (1901-1906). Przełożony domu zakonnego i proboszcz parafii Jezierzany (1906-1911), nast. kapelan Szpitala Powszechnego we Lwowie, gdzie zmarł. Pogrzebany tamże w grobowcu zakonnym na Cmentarzu Łyczakowskim. Zob. S. J a n a c z e k, S. R o s p o n d, *Bibliografia misjonarska...*, s. 297.

^{XXVIII} **Jakub Konieczny CM** (1866-1916) – ur. Przeworsk, do Zgromadzenia Misji wstąpił w 1882 r., święcenia kapł. otrzymał w 1888 r. Początkowo nauczyciel w małym seminarium na Kleparzu w Krakowie, nast. tamże dyrektor (1892-1899), później

przełożony domu i adm. parafii Witków Nowy (1901-1913), duszpasterz na Kleparzu, gdzie zmarł. Misjonarz ludowy i kaznodzieja. Zob. S. Janaczek, S. Rospond, *Bibliografia misjonarska...*, mps.

^{XXXIX} **Jan Rossmann CM** (1865-1926) – do Zgromadzenia Misji wstąpił w 1885 r., święcenia kapł. otrzymał w 1889 r. M.in. wychowawca i dyrektor małego seminarium na Kleparzu w Krakowie (do 1891), ekonom w seminarium diecezjalnym na Stradomiu w Krakowie (1893-1894), ojciec duchowny w seminarium metropolitalnym we Lwowie (1895-1896), przełożony domu zakonnego i adm. parafii Witków Nowy (1898-1901), wikariusz parafii Kaczyka na Bukowinie (1901-1906), misjonarz ludowy i dyrektor grupy misyjnej (1906-1911), przełożony domu i adm. parafii Jezierzany (1911-1917), przełożony domu we Lwowie (1917-1919) i nast. w Tarnowie oraz tamże proboszcz. Zmarł w Tarnowie, tamże pogrzebany. Zob. S. Janaczek, S. Rospond, *Bibliografia misjonarska...*, mps.

^{XXX} **Henryk Stefan Krzyszkowski CM** (1867-1943) – ur. Wieliczka, do Zgromadzenia Misji wstąpił w 1886 r., święcenia kapł. otrzymał w 1891 r. Misjonarz ludowy i rekolekcyjista, dyrektor tzw. wschodniej grupy misyjnej (1896-1900), przełożony domu w Odporyszowie (1905-1919), tamże ekspozyt parafii i nast. proboszcz, przełożony domu pw. św. Kazimierza we Lwowie (1919-1923), a nast. na Kleparzu w Krakowie (1923-1926), duszpasterz w Białym Kamieniu (1926-1932) i kapelan szarytek w Chełmnie (1932-1943), gdzie zmarł. Pozostawił po sobie pamięć działacza społecznego oraz uzdolnionego malarza. Zob. S. Janaczek, S. Rospond, *Bibliografia misjonarska...*, mps.

^{XXXI} Łac. zobacz.

^{XXXII} Zob. P. Brukwicki, *Z Milatyna Nowego*, „Roczniki Obydwoch Zgromadzeń św. Wincentego a Paulo” 1911, nr 2, s. 92-93.

^{XXXIII} **Adam Piasecki CM** (1885-1962) – ur. Masłów k. Śremu. Do Zgromadzenia Misji wstąpił w 1905 r., święcenia kapł. otrzymał w 1911 r. M.in. prefekt w Tarnowie (1912-1914), nast. duszpasterz w Brazylii, gdzie pełnił funkcję proboszcza parafii w Agua Branca i nast. w Orleans, duszpasterz w Kurytybie (1921-1928) i proboszcz parafii w Catanduva (1928), a równocześnie od 1921 r. redaktor czasopism „Lud” i „Przyjaciół Rodziny” oraz „Kalendarzy Ludu”, przełożony domu misjonarzy i proboszcz Rio Claro (1928-1938) oraz proboszcz parafii w Serrinka (1938-1959) i rezydent w Abranches (1959-1962), gdzie zmarł. Przełożony polskiej wiceprowincji Księżych Misjonarzy w Brazylii (1955-1960) oraz rektor Polskiej Misji w Brazylii. Ceniony kapłan i działacz polonijny oraz publicysta. Zob. S. Janaczek, S. Rospond, *Bibliografia misjonarska...*, mps.

^{XXXIV} **Ks. Paweł Głowała** [Głowała, Głowalla] (1892-1964) – ur. Zabór k. Zabrze, syn Karola i Marii z d. Wyciślok. Do Zgromadzenia Misji wstąpił w 1908 r., śluby święte złożył w 1910 r., święcenia niższe otrzymał w 1912 r. subdiakoniat dwa lata później, diakonat i kapł. w 1916 r. m.in. duszpasterz w Pabianicach (po 1919), Białym Kamieniu (do 1925). Pracował jako duszpasterz i katecheta. Ze względu na trudną sytuację rodzinną otrzymał zwolnienie ze ślubów w 1928 r. Inkardynowany do diec. częstochowskiej, m.in. wikariusz parafii Sosnowiec (1928-1930/31), katecheta szkół powszechnych w Częstochowie (1931-1932) i gimnazjalny w Sosnowcu (1932-1939), rezydent. Zmarł tamże. Zob. AMS, Zespół: Personalia Misjonarzy, brak sygn., Teczka

personalna ks. Pawła Głowali; tamże, brak sygn. Księga główna, t 1: 1867-1925, nr 367; *Schematismus Archidioecesis Leopoliensis Ritus Latini*. 1925, Leopoli 1925, s. 209; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Duiocesis Częstochowiensis pro Anno Domini 1930*, Częstochoviae 1930, s. 36, 122; 209; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioecesis Częstochowiensis pro Anno Domini 1932*, Częstochoviae 1932, s. 17, 27; 209; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioecesis Częstochowiensis pro Anno Domini 1937*, Częstochoviae 1937, s. 27, 44; *Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej na rok 1939*, Częstochowa 1939, s. 28.

^{XXXV} Pierwszy odpust w Milatynie Nowym urządzano w uroczystość Zesłania Ducha Świętego (Zielone Świątki), drugi w święto Podwyższenia Krzyż Świętego. W tym samym czasie duchowni grekokatolicyc organizowali „konkurencyjne” odpusty w pobliskim Milatynie Starym. Zob. P. B r u k w i c k i, *Milatyn Nowy*, „Roczniki Obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego a Paulo” 2010, nr 2, s. 106.

^{XXXVI} Na obecnym etapie badań nie można ustalić personaliów osoby.

^{XXXVII} Święto to wypada w dniu 14 września. Według tradycji zostało ustanowione na pamiątkę odnalezienia w 326 r. Drzewa Krzyża Świętego przez św. Helenę.

^{XXXVIII} Zamek wertheimowski – typ zamka o skomplikowanej budowie i zabezpieczeniach utrudniającymi zniszczenie wewnętrznego mechanizmu, stosowany m.in. w kasach pancernych i szafach biurowych produkowanych przez niemiecką firmę metalową w Wertheim.

^{XXXIX} Na obecnym etapie badań nie można ustalić personaliów osoby.

^{XL} **Br. Antoni Cerkowniak CM** (1872-1932) – ur. Cygany (ówczesna arch. lwowska obrz. łac.), syn Jana i Anny z d. Gorczak. Do Zgromadzenia Misji wstąpił w 1898 r., śluby święte złożył dwa lata później. We wspólnotach misjonarzy pełnił różne obowiązki domowe. Zmarł w Milatynie, tamże pogrzebany. Zob. AMS, brak sygn. Księga główna, t 1: 1867-1925, nr 153.

^{XLI} **Wilhelm Józef Wrona CM** (1904-1932) – ur. Grabów k. Ostrzeszowa, syn Wilhelma i Jadwigi z d. Kłada. Do Zgromadzenia Misji wstąpił w 1922 r., śluby święte złożył dwa lata później. Świecenia niższe otrzymał w latach 1926-1927, subdiakonat 29 VI, diakonat 27 X, a kapłaństwo 29 XII 1929 r. Zmarł na zapalenie mózgu w Milatynie Nowym, tamże pogrzebany na katolickim cmentarzu. Zob. AMS, Zespół: Personalnia Misjonarzy, brak sygn., Teczka personalna ks. Wilhelma Wrony; Tamże, brak sygn. Księga główna, t 1: 1867-1925, nr 584.

^{XLII} **Lucjan Lach CM** (1879-1949) – ur. Konstanytowno k. Wyrzyska, syn Mikołaja i Józefy z d. Łosoś. Do Zgromadzenia Misji wstąpił w 1894 r., śluby święte dwa lata później. Świecenia niższe otrzymał w 1897 r., subdiakonat 17 III, diakonat 23 III, a święcenia kapł. 30 VI 1901 r. Pracował jako prokurator domu kleparskiego w Krakowie (1901-1903), kapelan szpitala św. Wincentego we Lwowie (1903-1904), prokurator domu stradomskiego w Krakowie (1904-1906), kapelan szkoły wydziałowej im. S. Konarskiego we Lwowie (1906-1909) oraz kapelan więzienia męskiego we Lwowie – tzw. brygidki (1909-1913) i równocześnie był kapelanem szkoły kolejowej we Lwowie (1906-1913), katecheta i prokurator domu misjonarzy w Tarnowie (1913-1918), kapelan szpitala św. Łazarza w Krakowie (mian. 1918), przełożony domu misjonarzy we Lwowie (ok. 1928-1933), przełożony domu i adm. parafii Milatyn

(1935 – po 1938). Ostatnie lata życia spędził w Krakowie na Kleparzu. Zmarł w szpitalu św. Łazarza w Krakowie, pogrzebany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. Zob. AMS, Zespół: Personalia Misjonarzy, brak sygn., Teczka personalna ks. Lucjana Lacha; tamże, brak sygn. Księga główna, t 1: 1867-1925, nr 173; *Schematismus Archidioecesis... 1928...*, s. 197; *Schematismus Archidioecesis... 1931...*, s. 30, 204; *Schematismus Archidioecesis... 1933...*, s. 106; *Schematismus Archidioecesis... 1935...*, s. 112; *Schematismus Archidioecesis Leopoliensis Ritus Latini*. 1938, Leopoli 1938, s. 59, 149.

^{XLIII} **Franciszek Matelski CM** (1891-1967) – ur. Rąbiń, do Zgromadzenia Misji wstąpił w 1911 r. Po wybuchu I wojny światowej zmobilizowany do armii pruskiej. Świecenia kapł. otrzymał w 1921 r. w Krakowie. Duszpasterz Polonii w USA (1921-1927) – m.in. rektor Kolegium w Erie. Po powrocie do kraju misjonarz ludowy i rekolekcjonista rezydujący w Warszawie (1927-1929), nast. w Wilnie (1929-1935), tamże dyrektor grupy misyjnej. W latach następnych proboszczem parafii Łysaków (1935-1939) i Milatyn Nowy (1938-1946), przełożony domu misjonarzy i proboszcz parafii w Tarnowie (1946-1948). Rekolekcjonista i dyrektor grupy misyjnej rezydujący w Krakowie (1948-1952). Okresowo duszpasterz w Rokitnie (1952-1959), tamże dyrektor grupy misyjnej oraz duszpasterz w Tarnowie (1959-1961). Ojciec duchowny kleryków na Stradomiu w Krakowie (1961-1967), gdzie zmarł. Pogrzebany na cmentarzu rakowickim. Zob. *Ks. Franciszek Matelski CM*, http://misionarze.pl/?page_id=11569 [odczyt 25 I 2020].

^{XLIV} **Henryk Zapiór CM** (1905-1991) – ur. Kraków, syn Wojciecha i Franciszki z d. Skotnik. Do Zgromadzenia Misji wstąpił w 1921 r., śluby święte złożył w 1923 r., święcenia niższe otrzymał w 1925, subdiakonat 21 X, diakonat 23 XII 1928 r., a święcenia kapł. 20 I 1929 r. po ukończeniu Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy. Nauczyciel j. łacińskiego w gimnazjum misjonarzy w Krakowie i Wilnie (1929-1931), nast. nauczyciel w małym seminarium w Bydgoszczy (1931-1933), tamże wikariusz parafii (1933-1935), kapelan szpitala powszechnego we Lwowie (I-II 1935), wikariusz parafii pw. Świętego Krzyża w Krakowie (III-IV 1935), wikariusz parafii katecheta w Łyskowie i okolicznych wioskach – Chaniewiczze, Krupa, Józefpol (1935-1938), wikariusz parafii i katecheta szkoły powszechnej im. Klementyny Tańskiej we Lwowie (1938-1939), nast. duszpasterz we Lwowie (1939-1941), katecheta szkoły powszechnej przy ul. Stryjskiej we Lwowie (1941-1943), adm. parafii i superior Jezierzany (1943-1945), wikariusz parafii w Bydgoszczy (IV-IX 1945), wikariusz parafii Przychód k. Pruchnika (1945-1946), wikariusz substytut w Chruścielu i Kobieli (1946-1947), wikariusz substytut parafii i superior domu w Grodkowie (1947-1949), wikariusz substytut parafii i nauczyciel w niższym seminarium diecezjalnym w Żaganiu (VIII-X 1949), ojciec duchowny kleryków na Kleparzu w Krakowie i kapelan szpitala św. Łazarza tamże (1949-1953), równocześnie asystent domu kleparskiego (1950-1953), kapelan Zakładu Helclów (1957-1968), ponownie ojciec duchowny kleryków na Stradomiu w Krakowie (1968-1970), rezydent na Kleparzu w Krakowie (1970-1973, 1980-1991), kapelan Państwowego Domu Opieki dla Dorosłych ul. Helclów (1973-1980). Zmarł w Krakowie, pogrzebany na cmentarzu Rakowickim. Zob. AMS, Zespół: Personalia Misjonarzy, brak sygn., Teczka personalna ks. Henryka Zapióra; Tamże, brak sygn. Księga główna, t 1: 1867-1925, nr 568; H. Zapiór, *Na polskim szlaku misyjnym (Księża Misjonarze w Łyskowie k. Słonimia)*, „Przegląd

Krajoznawczy”, 1938, s. 171-176; A. Schletz, *Ks. Hieronim Feicht, pierwszy duszpasterz Polaków we Wrocławiu na Oporowie (18 III – 31 X 1946)*, „Nasza Przyszłość”, t. 33: 1970, s. 216; M. Chorzępa, *Śp. ks. senior Henryk Zapiór*, „Roczniki Wincentyńskie” 1991, nr 1-4, s. 88-90; W. Umieński, *Male Seminaria prowadzone przez Księżę Misjonarzy św. Wincentego a Paulo w latach 1918-1939*, „FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2001, nr 1-2, s. 119.

^{XLV} **Wilhelm Wrodarczyk CM** (1868-1950) – ur. Radzionków, do Zgromadzenia Misji wstąpił w 1887 r., święcenia kapł. otrzymał w 1894 r. M.in. katecheta szkolny w Krakowie (1894-1895), nast. katecheta i wikariusz parafii Jezierzany (1895-1900), duszpasterz w parafii Sokołówka (1900-1903) i przełożony domu misjonarzy tamże (1902-1903), przełożony domu i adm. parafii Biały Kamień (1903-1926, 1942-1950), duszpasterz w Wilnie i Milatynie Nowym, nast. kapelan szpitalny we Lwowie (1928-1933) i proboszcz parafii Usznia (1933-1939) oraz wikariusz parafii Milatyn Nowy (1939-1942). Zmarł w Białym Kamieniu, tamże pogrzebany. Pozostawił po sobie pamięć świątobliwego kapłana. Zob. S. Janaczek, S. Rospond, *Bibliografia misjonarska...*, mps.

^{XLVI} Tj. spożywali posiłki.

^{XLVII} Na obecnym etapie badań nie można ustalić personaliów wymienionej osoby.

^{XLVIII} Terminem „wyjechać na Zachód” określano ekspatriację na ziemie położone na wschód od Sanu i Bugu. Część mieszkańców Milatyna i pobliskich miejscowości osiadła w Małopolsce, część na Śląsku, a pozostali na Dolnym Śląsku. W przeciwieństwie do osób ekspatriowanych z innych miejscowości województwa lwowskiego i wołyńskiego nie zostali skierowani do wyznaczonych miejsc; mogli zatrzymać się w dowolnym miejscu (ale w granicach Polski pojałtańskiej). Zob. Relacja ustna Kazimierza Korzonkiewicza, Kraków, 17 XII 2017 r.

^{XLIX} Na obecnym etapie badań nie można ustalić personaliów wymienionej osoby.

KS. JÓZEF MARECKI – prof. zw. dr hab., absolwent Papieskiej Akademii Teologicznej (obecnie Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie). Kierownik katedry Archiwistyki. Prowadzi Podyplomowe Studia z Archiwistyki i Bibliotekoznawstwa, członek Kolegium IPN oraz członek Rady Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki. Jest autorem 24 książek, blisko 33 książek pod redakcją oraz ponad 200 artykułów wydawanych w Polsce i poza granicami kraju. Wystąpił na ponad 200 konferencjach ogólnopolskich i międzynarodowych (w Polsce i za granicą). Zajmuje się Krajobrazem kulturowym, archiwistyką, historią najnowszą, naukami pomocniczymi historii dziejami wspólnot zakonnych oraz symboliką chrześcijańską. Napisał między innymi: (współautorstwo z W. Kolakiem), *Leksykon godeł zakonnych*, Łódź 1994; *Zakony w Polsce*, Kraków 2000; *Zakony pod presją bezpieki. Aparat bezpieczeństwa wobec wspólnot zakonnych na terenie województwa krakowskiego 1944-1975*, Kraków 2009; (współautorstwo z L. Rotter), *Jak czytać wizerunki świętych? Leksykon atrybutów i symboli hagiograficznych*, Kraków 2009. Pod jego redakcją (współredakcja z L. Rotter) ukazała się seria wydawnicza siedmiu książek pod wspólnym tytułem *Symbol – znak – przesłanie*.